

TEODOR GERŠAK

Poti vključevanja žensk v usposabljanje za obrambo države v Švici – zibelki demokracije

Spremembe, ki jih v zadnjem stoletju prinaša hiter razvoj tehnike in tehnologije oboroževanja, so razširile področja delovanja oboroženih sil in povzročile razne spremembe v tehnologiji vodenja vojne. Vojskovanje se je s fronte razširilo na celotno ozemlje vojskujoče se države, cilji vojaških operacij niso več samo vojaški viri, temveč sistematično uničevanje urbanih območij. To izkazuje potrebe po vključevanju vseh življenjskih področij v obrambo in nas opozarja – kar je dokazala tudi druga svetovna vojna – da bistveno večja žrtev vojne postaja civilno prebivalstvo. Spremenjeni načini vojskovanja zahtevajo uvajanje novih profilov kadrov, nove vojaške rodove in službe v armado. Z druge strani pa takšna širitev pojma vojne, predvsem razsežnosti njenih učinkov, zahteva zaščitno usposobljenost celotnega prebivalstva, kar pa pomeni nujnost sodelovanja žensk v obrambi dežele in preživetju njenega ljudstva. O tem razmišljajo mnoge dežele in v zadnjem desetletju so v več državah spoznali, da bi bilo delovanje ob morebitni vojni zaradi pomanjkanja usposobljenih delov prebivalstva močno oteženo in da si sodobna družba ne more več privoščiti odpovedovanja možnosti, da bi tudi ženske s svojimi sposobnostmi prispevale k obrambi dežele in preživetju njenega ljudstva.

To področje pa je kljub temu še vedno v večini držav izvzeto in velikokrat v razpravah o sodelovanju žensk v obrambi dežele slišimo argumente, da so za delo na tem področju ženske zaradi posebnega življenjskega ciklusa manj primerne kot moški. Tisti, ki še uporabljajo takšne argumente, pa spregledujejo dve dejstvi. Prvo, da se je položaj žensk v sedanjem času močno spremenil in da je vedno več žensk, ki želijo svoje sposobnosti uveljaviti tudi na drugih življenjskih področjih. Ti pojavi so izraz spremenjenih predstav o delitvi opravil med moškim in žensko v sodobni družbi. Vedno bolj se uveljavljajo stališča, da družbene dolžnosti in pravice ne morejo biti deljene po spolu. Drugi razlog izhaja iz preozkega in zastarelega tolmačenja pojma vojne, pa tudi obrambe dežele. Oba sta postala bistveno širša pojava kot samo oboroženi sestavini vojne, ki jo

vodijo oborožene sile. Sodobna obramba obsega vse resorje družbe in zahteva vključevanje vseh struktur. Za izpolnitev teh zahtev pa je treba iskati širše rešitve in ne samo tistih, ki temeljijo na vojaški oziroma bojni usposobljenosti dela prebivalstva. Sodobna obramba dežele zahteva celotno pripravljenost in usposobljenost družbe in njenega prebivalstva. Tu ne moremo izvzeti niti ženske populacije, čeprav moramo kot posebno življenjsko obliko upoštevati materinstvo. Razlikovati moramo prispevek in usposobljenost za delovanje v vojni na področju socialne politike, ekonomske politike, civilne zaščite itd. od čisto vojaške usposobljenosti za vodenje oboroženega boja, čeprav tudi tega ne gre izključiti.

Za en članek je celotna problematika preširoka. Problem bom zato zožil na eno samo državo, tj. Švico, ki si v zadnjih letih pospešeno prizadeva, da ga optimalno in učinkovito premosti. Zanimiva je, ker je znana predvsem po politični pa tudi delovni zapostavljenosti žena, po drugi strani pa je kot nekdanja zibelka evropske moderne demokracije zanimiva zaradi demokratičnosti reševanja problema, oblikovanja predloženih rešitev ženskega usposabljanja brez služenja vojaškega roka in stališč švicarske javnosti do posameznih rešitev. Kot je v tej državi običajno, so za premostitev problema najprej ustanovili posebno delovno skupino, ki je začela delati leta 1971. Od takrat naprej, še zlasti pa v zadnjih petih letih, se v javnosti veliko razpravlja, na to temo se izvajajo razna raziskovanja in iščejo najbolj optimalni načini vključevanja žensk v obrambne zadeve. Delovna skupina, ki je omogočila vsakemu posamezniku dati pismeni predlog, je zbrala več kot 4000 mnenj, posvetovala se je z več kot 400 različnimi državnimi, družbenimi in drugimi institucijami in organizacijami in sprejela okoli 3900 različnih individualnih predlogov.¹ Okoli 1650 mnenj je bilo zelo podobnih, medtem ko so ostala izražala precej različne predloge. Obstoječa znanstvena dela in celotno zbrano empirično gradivo so sistematizirali, izdelali so osnutek za razpravo, izoblikovali več rešitev in jih ponudili v razpravo kantonalnim vladam, političnim strankam, ženskim organizacijam, vojaški zvezi, raznim organizacijam, osebam, pristojnim za reševanje problema, in zainteresiranemu prebivalstvu.

¹ Delovna skupina se je posvetovala s:

– *političnimi strankami*: AN (Nacionalno akcijo), UDC (Demokratsko centralno zvezo), JUDC (Mladinsko demokratsko centralno zvezo), PS (Švicarsko socialistično stranko), POCH (Organizacijo švicarskih progresistov), PST (Švicarsko zvezo dela), PLS (Liberalno švicarsko stranko), PRD (Švicarsko radikalno-demokratsko stranko) in PEP (Evangeljsko narodno stranko);

– *ekonomskimi organizacijami*: SC (Konfederacija krščanskih švicarskih sindikatov), USP (Zvezo švicarskih državljanov), ASE (Švicarsko zvezo učiteljskih zborov), SA (Švicarskim združenjem avtonomnih sindikatov), USS (Sindikalnim združenjem Švice), SSE (Federacijo švicarske družbe zaposlenih) in AM (Švicarskim združenjem umetnikov);

– *ženskimi organizacijami*: UCFC (Državljskim združenjem švicarskih katoliških žena), FU (Švicarskim združenjem profesorice), OPS (Zvezo švicarskih državljanov), SUP (Zvezo švicarskih žena), UEF (Evropsko zvezo žena), AUC (Nacionalno švicarsko zvezo krščanskih žena) in AFS (Zvezo družbe švicarskih žena) in

– *organizacijami za splošno obrambo*: CR (Združenjem vodilnih zdravnikov Rdečega križa), SCF (Združenjem švicarskih oficirjev), SOA (Zvezo narednikov), ASM (Zvezo švicarskih podčastnikov) in OSM (Združenjem švicarskih oficirjev municijske službe).

Po švicarski zvezni ustavi morajo vsi Švicarji obvezno, po svojih najboljših možnostih prispevati k obrambi dežele. Po pravnem razumevanju te določbe se ob morebitni vojni v obrambo dežele vključujejo tudi ženske. V švicarski zakonodaji je le eno samo določilo, ki posebej ureja vlogo žensk v obrambi: »Ženske lahko prostovoljno prevzemajo obrambne dolžnosti.« Praktični pomen te pravne norme je zelo majhen. Izvedbeni zakoni opredeljujejo, da ženske lahko na obrambnem področju opravljajo naloge, le če se prostovoljno javijo Rdečemu križu² ali pa ženski pomožni službi (Frauenhilfsdienst – FHD).³ Tudi zvezni zakon o civilni zaščiti⁴ določa: »Ob organiziranju civilne zaščite je vsakdo, tudi če ni uradno dodeljen, dolžan pomagati.« Tudi ta določba se tolmači enako kot že omenjena določba.

Vključevanje žensk v obrambo dežele po zdaj veljavni zakonodaji temelji samo na prostovoljnosti dela v že obstoječih organizacijah – Rdečega križa, FHD in civilne zaščite, v katerih se ženske usposabljaajo za opravljanje del ob morebitnih naravnih katastrofah in vojni. Obe organizaciji pa se razlikujeta že po svojih osnovnih funkcijah in posebej še v tistih, ki se nanašajo na dolžnosti in pravice ob morebitni vojni. Razen naštetih možnosti uradna zakonodaja ni predpisala službenih obveznosti žensk ob morebitni vojni, niti ne pozna kakršnihkoli izjem.

Po zvezni ustavi so kantoni suvereni, dokler njihova suverenost ni omejena z zvezno ustavo. To pomeni, da zakone, ki niso v pristojnosti zvezne oblasti, kantoni izdajajo sami. Tu pa se takoj zastavlja vprašanje, ali je mogoče, da kantoni samostojno odločajo o dolžnosti žensk v obrambi, saj področje ni urejeno z zvezno ustavo. Takšna področja, ki jih zvezna zakonodaja ne obravnava – to možnost pa so že izkoristili posamezni kantoni – so tudi zaščita ob morebitnih naravnih katastrofah, zdravstvo idr.

Zadržki do vključevanja žensk v opravljanje nalog v obrambi dežele izhajajo predvsem iz tradicionalno patriarhalnih predsodkov. Te je treba iskati v dveh temeljnih smereh. Prva zadeva obrambnopolitične poglede, ki se tradicionalno nanašajo na splošno vojaško politiko moških, kar povzroča premajhno motiviranost žensk za sodelovanje v armadi in ustvarja mnenje, da so ženske primerne samo za civilne poklice in ne za

² 13. 6. 1951 je švicarska vlada izdala zakon, s katerim je Rdeči križ Švice dolžan pomagati vojaškim sanitetnim službam s propagando, izobraževanjem in usposabljanjem prostovoljcev. Rdeči križ je pomemben sodelavec vojaško sanitetne službe, saj v sodelovanju s preostalimi sanitetnimi službami razmešča v vojaške bolnišnice žensko negovalno osebje in preostale profile. Sem štejejo tudi dela in opravila peric, šivilj, administratorik in gospodinjskih kadrov. V Rdeči križ pa prav tako kot v FHD lahko vstopijo Švicarke prostovoljno med 18. in 35. letom starosti.

³ Novembra 1948 je švicarska vlada izdala odlok o povojnem delovanju FHD in opredelila možnost in vključevanje žensk med 18. in 35. letom. Vstop je bil prostovoljen, obveznost pa so prijavljene izpolnjevale v obliki 27-dnevnega uvajalnega tečaja in sedmih ponavljalnih 13-dnevnih tečajev, tako da je skupna obveznost znašala 118 dni.

⁴ Zasnova civilne zaščite Švice iz 1956. leta temelji na potrebah 0,8 milijona ljudi; zdaj so vanjo vključili že 520.000 pripadnikov izurjenih. Za ženske je tudi ta opredeljena na prostovoljni osnovi. Vanjo se lahko vključujejo ženske po dopolnjenem 16. letu starosti, prostovoljnost včlanjevanja žensk je bila opredeljena že v letu 1959.

vojaške in obramboslovne poklice. Druga skupina vzrokov leži globlje, predvsem v zakasneli družbeni in politični enakopravnosti švicarske žene, v modernih emancipacijskih gibanjih, ki vsebujejo tudi antimilitaristične poteze, v kasnejših spremembah vrednotenja žensk, obrambe in armade, kar še vedno povzroča sodbo, da tradicionalna vloga švicarske ženske sodelovanje v obrambi avtomatično izključuje.

Te občutne praznine in razlike zahtevajo v današnjem času rešitve. V ta namen je bilo na to tematiko po uvedbi volilne pravice za žene leta 1971 izvedenih več anket, ki so zajele ženske in moške.

Anketiranje leta 1973 je pokazalo, da se 78% prebivalstva strinja s povečanim sodelovanjem žensk v obrambi dežele, 19% je to potrebo zavrnilo, 3,5% pa o tem ni imelo določenega mnenja. Podobne so številke iz leta 1979, ko so bila ponovno zastavljena nekoliko spremenjena vprašanja, tokrat samo ženskam. 73% žensk se je odločilo za povečano sodelovanje žensk v službah brez orožja in le 4% je bilo takih, ki bi bile pripravljene uporabljati orožje. Tako kot leta 1973 je bilo 19% anketiranih mnenja, da ženske ne sodijo v uniformo. Ankete, ki so izpraševale moške in ženske skupaj, so pokazale, da glede teh vprašanj ni razlik med spoloma in kažejo, da se o posebnem življenjskem ciklusu ženske ne dá več govoriti. Kaže pa se razlika pri različnih starostnih skupinah, saj sta mlajša starostna skupina (20–29 let) in starostna skupina nad 60 let večinoma odklanjali delo žensk v vojaški službi.⁵ 20 do 25-letne starostne skupine so vojaško službo odklanjale v 21%, nad 60-letne pa v 26%, medtem ko ženske srednjih let (30–39) izkazujejo to stališče samo v 12,8%. Podobna slika z dvema poloma se kaže pri opazovanju porazdelitve odgovornosti po šolanju. Anketiranke z osnovno izobrazbo odstopajo s 25% krepko od tistih s srednješolsko izobrazbo, ki svoj delež prispevajo okrepljeno. Visokošolski absolventi gledajo na ta problem sicer kritično, a še vedno priporočljivo. Naraščajoče nasprotje tej vrsti emancipacije žensk pa je pogosto v taboru »absolutnih tradicionalistov« in »nasprotnikov emancipacije« med starejšo generacijo in med slojem z nižjo izobrazbo na eni strani ter kritičnimi nasprotniki armade na drugi strani. Zadržanost bo boljše razumljiva, če pri odgovoru upoštevamo pripadnost določeni politični stranki, kar je razvidno iz tabele.

Pacifistično motivirani nasprotniki pri levo usmerjenih somišljenikih stranke odklanjajo žensko vojaško službo iz tradicionalistično patriarhalnih motivov. Za žensko službo brez orožja se večinoma izrekajo pripadniki meščanskih strank, majhen delež teh pa trdi, da služba žensk v uniformi ni združljiva z njihovo žensko vlogo.

Glede potreb po večjem vpoklicu žensk v teritorialno obrambo se kaže minimalna pripravljenost za prostovoljno sodelovanje.

⁵ Danes se okrog 15% vseh Švicark nikoli v življenju ne poroči, ta trend pa se še povečuje. Žensk, ki se prvič poročijo do 24. leta starosti, je približno $\frac{1}{3}$. Tako ima več kot 60% novorojenih otrok matere v starosti med 20 in 29 let. Približno $\frac{1}{3}$ vseh zakonskih parov pa nima otrok. Statistike kažejo že znano težnjo po porastu družin z dvema otrokoma, kažejo pa tudi vedno bolj strmo padajoči trend rojstev pri ženskah, starejših od 35 let.

Odnos političnih strank do »žensk v uniformi«⁶

	Levičarska stranka	Meščanska stranka	Klerikalno tradicion. stranka	Drugi	Ne pripada stranki
Ženske ne sodijo v uniforme	19,4%	11%	22,9%	11,3%	24,5%
Razširjene službe brez orožja za žen- ske	74,8%	83%	74%	76,3%	68,6%
Služba z orož- jem oz. voja- ška obveznost za ženske	5,8%	6,0%	4,0%	12,4%	6,9%
	100%	100%	100%	100%	100%

Leta 1973 so bile pripravljene samo 4 od 10 žensk obiskovati tečaje. Prizadevanja za obvezno sodelovanje žensk med starostno skupino od 55 do 74 let je največ 23% in se znižuje na 12% pri mlajših.

Pripravljenost za sodelovanje žensk v teritorialni obrambi⁷

	Skupaj	Moški	Ženske	15-24	25-34	35-44	45-54	55-74
Prostovoljno	79	83	75	84	82	79	78	73
Obvezno	18	14	21	12	16	20	17	23
Ne vem, nimam mnenja	3	3	3	4	2	1	5	4

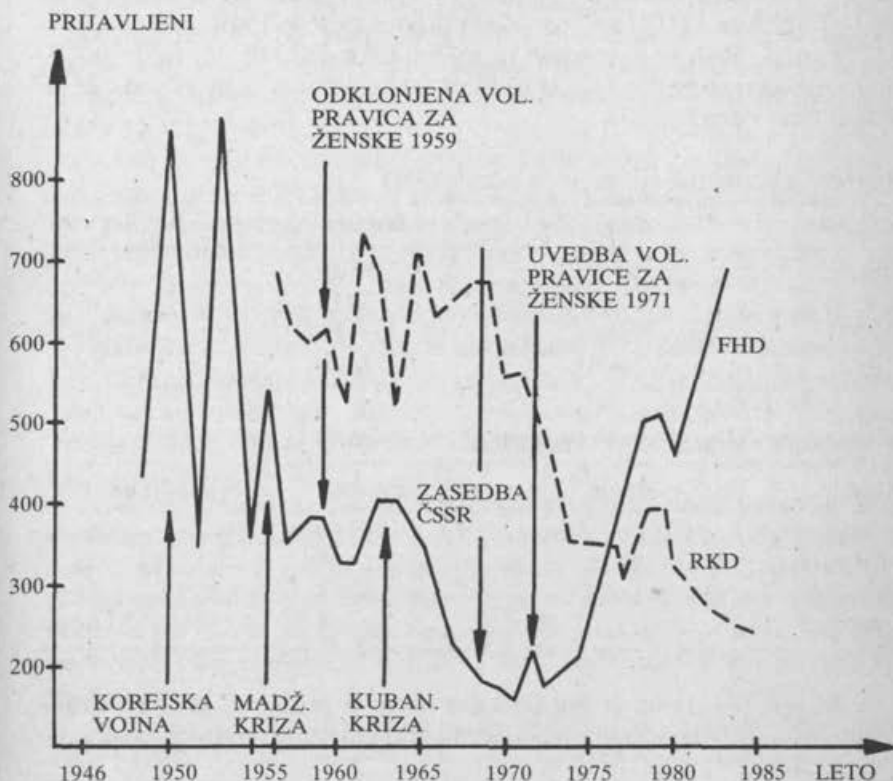
Skupaj 79% vprašanih se zavzema za prostovoljno sodelovanje žensk v obrambi. Presenetljivo je, da se ženske bolj izrekajo za obvezno sodelovanje žensk v armadi kot moški. Možno je, da več anketiranih žensk izraža to mnenje zaradi političnih pravic, pridobljenih pred dvema letoma. Zveza švicarskih ženskih organizacij zagovarja na podlagi izvedene ankete med članicami iz leta 1979, ki je postavila na prvo mesto geslo »enake pravice za moža in ženo«, zmanjšano službeno obveznost obveznega izobraževanja v nevojaških območjih celotne obrambe. Zelo jasno upada pripravljenost za obvezno sodelovanje sorazmerno z upadanjem starosti. Pogostejši so odgovori »ne vem« pri mlajših in pri obeh starejših starostnih skupinah.

Pripravljenost za sodelovanje žensk v teritorialni obrambi lahko nami-

⁶ Vir: R. Meyer. Vrednosti in vrednotenja švicarskega prebivalstva.

⁷ Vir: Anketa 1973 (Podatki so navedeni v odstotkih).

guje na določeno negotovost pri tem vprašanju. 12% nasprotnikov stalne armade govori v prid obvezne službe v teritorialni obrambi, kar lahko razumemo kot enako vrednotenje moških in žensk. Rezultati anket med leti 1973 in 1976 podpirajo teze, ki zahtevajo tudi soodgovornost pri zaščiti družbe. Toda bolj kot država zahteva neko »obvezno silo«, toliko manjši je prostovoljni prispevek žensk. Nazorno je pripravljenost švicarskih žensk za prostovoljno sodelovanje v obrambnih silah prikazana v grafikonu o prijavljanju v FHD in Rdeči križ od leta 1946 do 1985.

Iz grafikona lahko razberemo, da je bilo v obdobju od leta 1948 do 1963 močno nihanje in da se je trend prijav zmanjševal. Močno nihanje navzgor in navzdol je verjetno posledica psiholoških učinkov svetovnih političnih napetosti. Ti dogodki so povzročili večje prijavljanje v organizaciji. Pod vplivom odklonitve volilne pravice za ženske leta 1959 doseže število prijavljenih v letih 1960 in 1961 svojo prvo najnižjo točko. Ponovni vzpon leta 1962 si lahko razlagamo z zaostritvijo hladne vojne, kubansko in berlinsko krizo. Po letu 1963 do 1970 svetovni politični dogodki in še posebej intervencija v ČSSR leta 1968 ne vplivajo vidno na prijavljanje. Po letu 1970 narašča število prijavljenih v dveh obdobjih, leta 1972 in 1979.

Brez podrobnejše analize sta možni za to dve razlagi. Prva je vsekakor pridobitev volilne pravice za ženske l. 1971, ki je za ozko usmerjene ženske pomenila določeno moč po pravilu »enake pravice – enake dolžnosti«. Iz tega sledi večja motivacija za delo v obrambi dežele oziroma za sodelovanje v armadi. Drugi razlog je močna informativna dejavnost takratnih vodij FHD.

Pri Rdečem križu je bil do leta 1972 podoben razvoj kakor pri FHD, vendar pa tu zasledimo več prijavljanja. Število prijavljenih prične upadati po letu 1968 z vmesno konico v letih 1977 in 1978 in traja še danes. Leta 1976 prijave za FHD prvič presegajo prijave za Rdeči križ.

Stanje v obeh organizacijah je možno ugotoviti šele, če se dejansko stanje primerja s potrebami, ki pa bi jih lahko odločili glede na sedanje in dolgoročne potrebe.

Potrebe obrambnih sil po pripadnicah FHD

Leto	Stanje	Potrebe	Primanjkljaj v %
1965	?	5300	?
1974	1575	3929	60%
1977	1584	3350	55%
1982	2600	3090	16%

Potrebe obrambnih sil po kadru RK⁸

Leto	Stanje	Potrebe	Primanjkljaj v %
1961	7192	9459	24%
1971	6374	6459	1%
1980	4566	6625	31%
1983	4336	6625	34%

Primerjanje stanja in potreb kaže občutne praznine, ki se po drugi svetovni vojni⁹ z manjšimi izjemami zmanjšujejo. Za mobilizacijsko popol-

⁸ V letu 1985 je bilo v Rdečem križu vojaško razporejenih okoli 7000 žensk, ne smemo pa zanemariti približno enakega števila žensk, ki so samo aktivne članice te organizacije, vojaško pa niso vključene.

⁹ V drugi svetovni vojni so se ženske lahko vključevale samo v saniteto, oskrbo, kuhanje, vojno pošto in letalsko opazovanje. V teh službah so opravljale dela poklicnih medicinskih sester, pomožnega medicinskega osebja, voznice pri RK, dela pri posameznem ali skupnem vpoklicu v štabe enot, strojepisna dela, šifrantska dela, dela pri pošti z golobi, dela v tekstilni in konfekcijski industriji, dela po vpoklicu v vojaške tabore za evakuirance in begunce, dela v štabih in vodstvih naborniških skupin. Najbolj množično so sodelovale v medicinskih ekipah Rdečega križa. Po podatkih konec decembra je bil v letih 1940 in 1941 dotok novoprijavljenih zelo majhen (leta 1941 je bilo v armadi 18.000 žensk, leta 1942 pa 23.046 žensk). Kasneje se je dotok novoprijavljenih povečal, tako da je bilo leta 1942 v armadi 20.953 žensk, od tega 700 novoprijavljenih, leta 1943 20.337 in 1349 novoprijavljenih, leta 1944 20.324 in 1612 novoprijavljenih, 30. 6. 1945 pa 19.124 žensk. Odstotkovno je bilo 15. 6. 1942 angažiranih v saniteti 69,7% žensk, oskrbi 6,3%, kuharic je bilo 2,5%, pri izdelovanju oblačil in opreme 3,8%, delu v vojni pošti 0,5%, administraciji in delu v štabih 10,8%, letalskem opazovanju 2,5%, v poštni službi z golobi 2,8%. Podatki na dan 30. 6. 1945 se odstotkovno le neznatno razlikujejo. Med vojno sta se izoblikovali dve skupini pripadnic: ženske, ki so bile pripravljene sodelovati v vojaških akcijah kjerkoli in kadarkoli, in ženske, ki bi sodelovale le v akcijah v bližini bivališča in le, kadar bi bilo potrebno. Pozneje sta se ti dve skupini

nitev primanjkuje organizaciji FHD v letu 1982 okoli 500, organizaciji RK v letu 1983 pa okoli 2000 prostovoljk. Nezadovoljiva pa je tudi notranja struktura, saj je pri izbiri opravil pri ženskah prevladovala vozniška služba. Od leta 1971 do 1978 se je zanjo usposablja 40% vseh članic FHD, čeprav so znašale potrebe armade le 22%. Tukaj tudi ni možno spregledati dejstva, da so motorizirane enote v svojem delovanju kot transportno sanitetne enote malo pogojene s spolom. Precejšen odstotek žensk se je odločil tudi za varnostno obveščevalno in opazovalno delo vojaške službe, saj je bilo tu že leta 1945 vključenih 15% vseh prostovoljno prijavljenih v FHD, danes pa je to število naraslo kar na 33%. Zanimivo pa je tudi, da se samo še 21% članic FHD ukvarja s tradicionalnim skrbstvom, kar je pa še vedno premalo, saj znašajo potrebe armade 32% glede na skupne potrebe.

Kljub izboljšanju osebne sestave se bodo vrzeli v naslednjih letih še povečale, ker vodstvo armade predvideva dosti večje potrebe po vključevanju žensk še v razne druge nebojne armadne resorje. Današnji armadni plani temeljijo na 1,8 do 2,3% delu žensk v armadi med vojno. Toda stvari se bodo še v tem stoletju bistveno spremenile, saj bo že do leta 2000 primanjkovalo 65.000 moških.¹⁰ Podobne podatke je navedel tudi švicarski načelnik generalnega štaba, ki je zatrjeval, da bo švicarski armadi do leta 1990 primanjkovalo vojakov za 3 divizije ali okoli 45.000 vojakov, tako da ni v naslednjem stoletju zaradi pomanjkanja moških izključena možnost, da bodo tudi Švicarke služile nekakšno obliko vojaškega roka v okviru ženskega vojaškega korpusa.

Sedanji vojaški načrti predvidevajo uvajanje žensk v armado na področju obveščanja in elektronske distribucije podatkov in na delovna mesta, za katera se predvidevajo tehnične inovacije. Za takšne opredelitve govorita dva razloga: prvi, da to delo pri dodeljevanju ženskam nima nobenih moških tradicij, in drugi, da se zelo razvija tehnično delovno področje žensk v civilnem življenju, kar je tudi pomembno za vojaške službe.

Druga velika možnost za nadaljnje sodelovanje žensk v obrambi se kaže v civilni zaščiti. Potrebe v osemdesetih letih so slonele na potrebah po 120.000 pripadnic, imajo pa jih samo okoli 23.000, kar zadovoljuje samo 19,2% potreb, od tega je samo okoli 15.000 pripadnic ali samo 15,3% izurjenih. Dejanske sedanje švicarske potrebe v organiziranosti civilne zaščite temeljijo na 0,7 milijona prebivalstva. Ta problem je možno premostiti s povečano starostno obveznostjo vojaške službe moških v armadi in povečanjem ženskih delovnih mest v službi civilne zaščite.

Prav tako pa so še odprte možnosti za vključevanje žensk v skupno obrambo na področju vojne ekonomije, v izvajanju vojne socialne politike, delovanju na področju informatike itd.

preimenovali v »pogojno izbiro« in »brezpogojno izbiro«. Glede na osebno odločitev so sodelovale mesec, dva ali pa 3–4 mesece. V letu 1945 se je za brezpogojno izbiro odločilo 60% žensk, za drugo pa 40%.

¹⁰ Generalstabschef Jorg Zumtein – Leangerfristige Perspektiven SAMS – Informationen, zvezek št. 2/1982, str. 21.

Predlagane rešitve slonijo na dejanskih sedanjih družbenih potrebah, obstoječi institucionalizaciji in logičnosti. Segajo od prostovoljnih ženskih služb, ki bi se izvajale v skupni obrambi v že obstoječih institucijah, do obveznega usposabljanja. Izoblikovanih in predlaganih je bilo osem rešitev, ki so nekakšna kombinacija prostovoljne in obvezne vojaške službe. Predlagani modeli so bili dani v javno razpravo, končno odločitev bo sprejel Zvezni zbor, ki je edini pristojen za spremembo zakonodaje.

Modeli so opredeljeni tako, da ena skupina temelji na načelu prostovoljnosti (1–3), druga skupina pa na načelu obveznosti (4–8).

Modeli, ki temeljijo na prostovoljnosti

	Usposabljanje	
	teoretično	praktično
1. Prostovoljna služba v dosedanjem obsegu	x	x
2. Razširjena prostovoljna služba	x	x
3. Prostovoljno usposabljanje	x	x

Modeli, ki temeljijo na obveznosti

4. Obvezen šolski pouk obramboslovja	x	x
5. Obvezno usposabljanje vseh žensk	xx	xx
6. Službena dolžnost za nekatere ženske poklice	xx	xx
7. Usposabljanje v obliki enkratnega tečaja pri vpoklicu vseh iz ustrezne stroke	x	x
8. Skupna službena obveznost vseh	x	xx

Legenda:

x . . . da

xx . . . večkratno

Prvi model sloni na dosedanjem obsegu usposabljanja. Ustreza današnjim organizacijskim oblikam (FHD in RK) in CZ, v katerih bi se ženske usposabljele, in ne zahteva nobenih organizacijskih in zakonskih sprememb. Takšno usposabljanje pa le delno rešuje problem. Ne zahteva sicer velikih sredstev, saj se s prostovoljnim vključevanjem članic hitro dosega zastavljeni cilji, vendar pa ostaja prav zaradi prostovoljnosti večji del ženskega prebivalstva nezadostno usposobljen. Poleg tega pa tudi ne zadovolji vseh potreb v obstoječih službah skupne obrambe. Ob morebitni vojni nevarnosti bi bila rekrutacija žensk izključena.

Drugi model temelji na razširitvi prostovoljnih že obstoječih ženskih služb (FHD, RK) in v CZ. Predvideva pa se še dodatno vključevanje žensk v gospodarsko oskrbo dežele, v koordinacijske službe in na

področje vojaške informatike. Zahteva večja organizacijska prizadevanja, kot so vzpostavitev ustreznih struktur, razširitev usposabljanja ter več kadrov. V ta namen je treba dopolniti tako zvezno kot kantonalno zakonodajo. Posledice njegovega izvajanja se skoraj ne razlikujejo od prejšnjih, vendar pa razširitev že obstoječih služb le zagotavlja več usposobljenih služb v skupni obrambi, kar je tudi njegova prednost.

Tretji model je razširitev prostovoljnega usposabljanja žensk. Razširjeno usposabljanje se nanaša na preživetje v vojni in drugih izrednih razmerah, na zaščitne ukrepe proti ABK ogrožanju, na uporabo zaklonišč in še morebitno dodatno usposabljanje. Za njegovo izvajanje je treba vzpostaviti ustrezno strukturo za usposabljanje, zagotoviti kadre in ustrezno spremeniti zakone. S takšno razširitvijo ženskega usposabljanja bi ostalo še dosti vrzeli, saj je usposobljenost ženskega prebivalstva, čeprav izboljšana, še vedno omejena.

Četrti model bi temeljil na načelu obveznega obiskovanja šolskega predmeta varnostna politika in skupna obramba Švice. Dokončna vsebina predmeta še ni določena. Učna snov bi se lahko posredovala med rednim poukom, in sicer v zadnjem letu obveznega šolanja ali pa še v višjih letnikih. Predlog zahteva ustrezne kadrovske rešitve, zagotovitev učnih sredstev, spremembo federalnih in kantonalnih predpisov in učnih načrtov, ob morebitni uveljavitvi na zvezni ravni pa tudi spremembo ustave in kantonalnih izobraževalnih predpisov. Poleg tega uveljavitev tega modela omogoča samo teoretično usposabljanje, kar pomeni trdnejšo motivacijo za prevzemanje javnih odgovornosti v sistemu skupne obrambe – vendar pa samo teoretična izobrazba še vedno pušča dosti vrzeli v strokah skupne obrambe.

Peti model temelji na obveznem usposabljanju žensk, ki niso vključene v skupno obrambo dežele. Usposabljalne bi se teoretično in praktično za preživetje v vojnih razmerah, usposobile za življenje v zakloniščih, ABK zaščito in za prvo pomoč. Vsebinsko naj bi se razširila tudi na politiko varnosti in temelje skupne obrambe in na pravice in dolžnosti prebivalstva v izrednih razmerah. Osnovno usposabljanje bi se začelo pri 19. letih v obliki 3 × 5-dnevni tečajev, opravljenih v regiji ali občini. Za izvajanje je treba zagotoviti posebno organizacijo, ustrezno strukturo in kadre. Pravno so možne različne ureditve, od kantonalnih do zveznih zakonskih določil, na podlagi katerih bi temeljile kantonalne zakonodaje.

Ta način zagotavlja postopno boljšo usposobljenost vseh žensk, krepi motivacijo, pospešuje prevzem javnih odgovornosti ter funkcij v obrambi. S tečaji v regijah bi se zagotovila boljši nadzor in regionalna mobilnost, vendar pa udeležba samo armadno nerazporejenih žensk le delno zadovoljuje zahteve institucij s področja obrambe dežele.

Šesti model opredeljuje službeno dolžnost za ženske določenih posameznih poklicev. Tukaj gre za aktivne uslužbenke in nekdanje pripadnice pomembnih poklicnih skupin ter njihovo dejavnost v izjemnih razmerah oz. preživetju v vojni. Mišljeni so predvsem poklici s področja zdravstva,

ekonomske oskrbe dežele, vzgoje in dela v javni upravi. Za uresničitev tega predloga je treba dopolniti izobrazbo pripadnic in uvesti evidenco posameznih poklicnih skupin. Rešitev je mogoča samo s spremembo zveze zakonodaje, na podlagi katere bi se spremenila tudi kantonalna.

Predlog zagotavlja boljšo pripravljenost samo posameznih poklicnih skupin. Zahteva poklicno izobrazbo in nadaljnjo usposabljanje v posameznih strokah. Pomanjkljivost je v tem, da te ženske ne morejo neposredno sodelovati niti v armadi niti v civilni zaščiti.

Ženske bi se po sedmem modelu usposabljale z enkratnim tečajem ob mobilizaciji ustreznih strok. Nabor bi potekal po kantonih, dopolnilni tečaji bi se izvajali po občinah. Zaradi tega bi bilo po kantonih treba izdelati plan nevojaških ukrepov in določiti merila za prerazporeditev v nevojaške službe. Model zahteva izdajo zveznih zakonov, vključno s spremembami ustave in izvedbenih kantonalnih zakonov.

Osmi model se nanaša na skupne službene dolžnosti, ki jih opravljajo pri ponavljajočih se službenih obveznostih. Usposabljanje bi potekalo v obliki uvajalnega tečaja, nakar bi sledile ponavljajoče se službene obveznosti in prisotnost ob mobilizaciji ustrezne stroke. Osnova za razporeditev na določeno mesto so potrebe v posameznih službah; pri tem naj bi upoštevali duševno, telesno in poklicno nagnjenost in po možnosti tudi osebne želje.

Nabor bi potekal po kantonih, ki bi bili tudi odgovorni za razporeditev na nevojaška področja. Uvajalni in izpopolnjevalni tečaji in ponavljajoče se službene obveznosti bi se izvajale po področjih in po občinah. Ob spremenjenih življenjskih situacijah so možni tudi prehodi s področja na področje. Na ta način bi dosegli odgovornost, zagotovili najboljšo možno izobrazbo, potrebe bi se lahko zadovoljile postopno, vendar bi bilo službeno obveznost med različnimi službami težko vzpostaviti. Ta oblika bi zahtevala velika organizacijska prizadevanja, daljše obdobje uvajanja, ženske pa bi bile časovno zelo obremenjene.

Stališča švicarske javnosti do predloženih rešitev

Osnovna dilema, ki se je izoblikovala v gradivih o vključevanju švicarskih žensk, se je nanašala na obvezno ali prostovoljno obrambno-zaščitno usposabljanje. Z obveznim usposabljanjem in izobraževanjem je soglašalo 10 kantonov, 5 političnih strank, 7 pomembnih ženskih organizacij, 6 institucij za skupno obrambo; za prostovoljno usposabljanje pa se je opredelilo 13 kantonov, 1 politična stranka, 1 gospodarska organizacija, 2 pomembni ženski organizaciji ter številne regionalne zveze in posamezniki. Druga temeljna opredelitev pa se je nanašala na prostovoljno ali obvezno vključevanje žensk. Večina je zagovarjala, da mora biti vključitev žensk v obrambo prostovoljna. Tega mnenja je bilo kar 20 kantonov, 4 politične stranke, 6 gospodarskih in delovnih organizacij, 7 pomembnih

ženskih zvez, 6 institucij za splošno obrambo in številne skupine regionalnih zvez in posameznikov. Večina je podprla razširjene možnosti za prostovoljno udeležbo žensk pri usposabljanju za obrambo dežele. S takšno rešitvijo se je strinjalo kar 21 kantonov, tri politične stranke, dve gospodarski delovni organizaciji, šest ženskih združenj, šest institucij za obrambo države in več združenj, razne skupine in posamezniki. Taista populacija pa obenem predlaga, naj bi se razširitev usposabljanja nanašala predvsem na ekonomsko preskrbo države v vojni, na delo v koordinativnih službah, poročanje in obveščanje, prevoz in socialna dela.

Kot temeljno obliko usposabljanja predlagajo fakultativne izobraževalne tečaje. Te je podprlo kar 17 kantonov, dve politični stranki, dve gospodarski delovni organizaciji, štiri ženske zveze, šest združenj splošne obrambe in različne skupine. Več kot polovica udeležencev pa je tudi načelno odklonila možnost za dodatno obvezno šolsko usposabljanje in izobraževanje. To stališče je zagovarjalo kar 8 kantonov, sedem političnih strank, osem gospodarskih organizacij, štiri ženske zveze, štiri institucije skupne obrambe dežele, verske organizacije in več pokrajinskih zvez.

Nasprotno takšnemu mnenju pa je obvezno šolsko usposabljanje podprlo pet kantonov, šest političnih strank, sedem gospodarskih organizacij, pet ženskih zvez in pet institucij deželne obrambe. Predlog uvajanja obveznega služenja vojaškega roka za ženske je odbila večina organizacij in posameznikov. Pravzaprav v vsej Švici uvajanje tega zagovarja samo en kanton, ena politična stranka in ena gospodarska zveza. Enako je zavrnjena tudi možnost za uvajanje vojaškega usposabljanja za ženske. Takšno stališče so zavzele vse politične stranke, gospodarske organizacije, ženske zveze, institucije državne obrambe in kantoni, razen enega, ki to z določenimi zadržki odobrava. Enako nasprotujejo uvajanju obveznih vojaških tečajev in usposabljanju v vojaških službah. Posvet je razrešil temeljne strateške usmeritve pri premagovanju problema in dal mnogo argumentov in protiargumentov v prid raznim rešitvam. Od zastavljenih ponujenih modelov ni sprejet noben kot izvirna oblika bodočih rešitev, ampak so predvsem predlagane kombinacije prostovoljnega in obveznega usposabljanja žensk. Predložene so možnosti za kombiniranje drugega in petega modela, poudarjena pa je tudi možnost za kombiniranje med petim in četrtem, četrtem in osmim in petim in šestim modelom.

Po javni razpravi o predloženih modelih usposabljanja za ženske je bilo izoblikovano posebno gradivo za parlamentarno razpravo¹¹, z rezultati in stališči javnosti in interesnih institucij do problema, poslancem so bila predložena stališča do posameznih oblik rešitev. Na osnovi teh bo odločal parlament, njegova rešitev pa bo lahko ponovno odvisna od z zakonom določenega referendumu.

¹¹ Résumés des résultats de la consultation «Participation de la femme à la défense générale» Bern, avril 1985, str. 1-46.

Čeprav se zavedam, da se švicarska pota reševanja ne morejo enostavno prenašati v naš prostor, se mi le zastavljata dve vprašanji. Prvo, zakaj pri nas, ko rešujemo vprašanje usposobljenosti žensk in njihovo vključevanje v obrambne priprave, odločamo brez opredeljenih dolgoročnih potreb in potreb po profilu usposobljenosti žensk. O zadevi bi bilo treba spregovoriti najprej interdisciplinarno, z upoštevanjem že obstoječih znanstvenih spoznanj, problem vključiti v empirične raziskave in dobiti dejansko sliko, kateri del ženske populacije, kam in kako vključevati in usposablјati: ali tako kot do sedaj samo enostransko za oboroženi boj s puško in nahrbtnikom na ramenih in z mino v roki in vojakinje uvajati v bojne enote, ali pa je smotrneje pripravljati ta del prebivalstva za preživetje vojne in ga ne samo alternativno vezati na vojaški rok in vojaško usposablјanje.

Drugo vprašanje se nanaša na premajhno demokratičnost postopka, saj problem rešujemo tako, kot da se ne bi zavedali, da se rešitve nanašajo na polovico jugoslovanskega prebivalstva in da je dejansko o njem najmanj spregovorila prizadeta širša ženska populacija. Sprašujem se, zakaj se tako resen poseg prepušča samo vnetim feministkam, ki v imenu vseh žensk, sklicujoč se na udeležbo žensk v NOB, vidijo v služenju vojaškega roka nadaljnji proces lastne emancipacije. Tem sicer možnosti za služenje vojaškega roka ni treba preprečevati, toda ne smemo spregledati tega, da je bila prav od teh – v imenu vseh žensk – poudarjena zahteva po vojaškem roku pozneje naložena JLA kot pobudnici uvajanja ženskega vojaškega roka, pobudnica česar pravzaprav nikoli ni bila. Njej sicer lahko očitamo potratnost, ker je v vojašnicah za prihajajoče vojakinje začela graditi hotele, ki sedaj predvsem zaradi pomanjkanja vojakinj prostovoljk in po porabljenih velikih vsotah samevajo in opozarjajo na nesmiselnost postopka. Takšne poti nastajanja pobud in reševanja vprašanj so napačne in nedemokratične. Usposablјanje druge polovice prebivalstva je pomembna družbena potreba in se prav zato mora reševati strokovno in posebej še demokratično, tako da ima celotno prebivalstvo možnost, da oblikuje svoje mnenje, posebno naj še o njem odloča celotni ženski del prebivalstva. Zakaj se ne bi ženske same odločile, katera je po naši doktrini najbolj primerna oblika usposablјanja, ne pa da jih obravnavamo, kot da njih vojna ne bo prizadela.